

**САНКЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО
ЛІЦЕНЗУВАННЯ**

Богдан ДЕРЕВ'ЯНКО

доктор юридичних наук, професор

Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

<https://orcid.org/0000-0001-7408-8285>

Олег СВІТЛИЧНИЙ

аспірант

Державна установа «Інститут економіко-
правових досліджень імені
В. К. Макутова Національної академії
наук України» (Київ)

<https://orcid.org/0009-0003-9254-2674>

Мета: з'ясувати особливості застосування господарсько-правових, адміністративних та інших санкцій до порушників законодавства про ліцензування і надати пропозиції щодо удосконалення відповідних процедур і відносин. Методика дослідження передбачає досягнення мети статті через застосування класичного набору відомих людству методів наукового пізнання, що будується на формальній логіці і матеріалістичній діалектиці. Так, було використано методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, сходження від абстрактного до конкретного, порівняльно-правовий та інші. Результати. Під час дослідження визначено, що сприяти відновленню справедливості та винайденню істини у спорі ліцензіат може через організацію у себе ефективної правової роботи у компанії, що полягає у чіткій співпраці із органом ліцензування. Для застосування санкцій за порушення господарського законодавства і застосування заходів господарської відповідальності до-

УДК 346.9+
339.166 UDC

**SANCTIONS FOR VIOLATION
OF LICENSING LEGISLATION**

Bogdan DEREVYANKO

Doctor of Law, Professor

Academician F.H. Burchak Scientific
Research Institute of Private Law and
Entrepreneurship of the NALS of Ukraine
(Kyiv)

Oleh SVITLYCHNYI

Postgraduate Student

State Organization "V. Mamutov Institute
of Economic and Legal Research of the
National Academy of Sciences of Ukraine"
(Kyiv)

Purpose: to clarify the features of the application of economic, legal, administrative and other sanctions to violators of licensing legislation and to provide proposals for improving relevant procedures and relations. Methodology. The research methodology involves achieving the goal of the article through the application of a classical set of methods of scientific knowledge known to mankind, which is based on formal logic and materialist dialectics. Thus, the methods of analysis and synthesis, induction and deduction, descent from the abstract to the concrete, comparative law and others were used. Results: During the study, it was determined that the licensee can contribute to the restoration of justice and the discovery of the truth in the dispute by organizing effective legal work in the company, which consists in clear cooperation with the licensing authority. To apply sanctions for violations of economic legislation and apply measures of economic and legal

статньо самого факту правопорушення. Постраждала сторона не повинна збирати і доводити наявність усього складу правопорушення. Віднесення ліцензування до правових форм виконавчої діяльності є важливим його завданням, проте головним завданням залишається здійснення регулюючого впливу з боку держави на діяльність суб'єктів господарювання - ліцензіатів. Виключно за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності (зокрема і ліцензійних умов) застосовується санкція у вигляді встановлення індивідуального режиму ліцензування до порушника. За порушення законодавства про ліцензування дія ліцензії може бути зупинена чи припинена повністю або частково. Виявлено особливості у процедурі застосування санкцій до окремих ліцензіатів на прикладі оператора системи передачі електричної енергії. Порядок застосування штрафних санкцій до ліцензіата може варіюватися залежно від ліцензованого виду господарської діяльності. Наукова новизна полягає в обґрунтуванні пропозиції, за якою після втрати чинності ГК України окремі його норми із розряду легальних мають перейти до розряду доктринальних. Останні можна використовувати для усунення колізій у праві, коли такі виникають. Доктринальні положення запропоновано застосовувати у випадках, коли питання стосується принципів, способів, основоположних засад тощо. Їх треба застосовувати в частині положень про оперативно-господарські санкції, які крім державних і регіональних, галузевих, спеціалізованих НПА мають знаходити місце у господарських договорах і застосовуватися самими суб'єктами господарювання як відповідь на порушення контрагентів. Практична значимість полягає в обґрунтуванні необхідності поширення на різні ліцензовані види господарської діяльності норми частини сьомої статті 77 Закону України «Про ринок електричної енергії»: «7. За одне правопорушення на ринку електричної енергії може застосуватися лише один вид санкцій або штраф разом із зупиненням дії ліцензії». Слід трактувати правило покарання ліцензіатів як: за одне

liability, the fact of the offense itself is sufficient. The injured party does not have to collect and prove the presence of the entire composition of the offense. Attributing licensing to legal forms of executive activity is its important task, but the main task remains the exercise of regulatory influence by the state on the activities of economic entities - licensees. Only for violations in the field of foreign economic activity (including licensing conditions) is a sanction applied in the form of establishing an individual licensing regime for the violator. For violations of licensing legislation, the license may be suspended or terminated in whole or in part. Peculiarities in the procedure for applying sanctions to individual licensees have been identified using the example of an electricity transmission system operator. The procedure for applying penalties to a licensee may vary depending on the licensed type of economic activity. Originality. The scientific novelty lies in the substantiation of the proposal, according to which, after the Civil Code of Ukraine loses its force, some of its norms should be transferred from the category of legal to the category of doctrinal. The latter can be used to eliminate conflicts in law when such arise. Doctrinal provisions are proposed to be applied in cases where the issue concerns principles, methods, fundamental principles, etc. They should be applied in the part of the provisions on operational-economic sanctions, which, in addition to state and regional, industry, specialized NPA, should find a place in economic contracts and be applied by economic entities themselves as a response to violations by counterparties. The practical significance lies in substantiating the need to extend the provisions of part seven of Article 77 of the Law of Ukraine "On the Electricity Market" to various licensed types of economic activity: "7. For one offense in the electricity market, only one type of sanction or fine may be applied together with the suspension of the license." The rule for punishing licensees should be interpreted as: for one offense –

порушення – один вид штрафних санкцій, а також розуміти виключення – штраф разом із зупиненням дії ліцензії.

Ключові слова: господарська діяльність, ліцензування, адміністративна відповідальність, господарська відповідальність, ринкові відносини, санкції, законодавство, орган ліцензування, державне регулювання, саморегулювання, суб'єкт господарювання, організаційно-правова форма, підприємство, ліцензійні умови, засіб регулюючого впливу держави

one type of penalty, and also understand the exclusion – a fine together with the suspension of the license.

Keywords: economic activity, licensing, administrative liability, economic liability, market relations, sanctions, legislation, licensing authority, state regulation, self-regulation, economic entity, organizational and legal form, enterprise, licensing conditions, means of regulatory influence of the state

За порушення законодавства у сфері ліцензування порушники нестимуть господарсько-правову, адміністративно-правову, дисциплінарну та іншу юридичну відповідальність. Її можуть нести як порушники-ліцензіати (найчастіше), так і співробітники органу ліцензування у випадку зловживання своїми правами або допущення помилки. Вважається, що відповідальність у господарському праві – це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – правопорушення у сфері господарювання (господарські правопорушення) [1, с. 370]. Правопорушення, вчинене під час здійснення ліцензованого виду господарської діяльності, належить до правопорушень у сфері господарювання. І при цьому слід погодитися із наведеним вище, що відповідальність у господарському праві є комплексним правовим інститутом. А отже – до порушника можуть застосовуватися санкції різної правової природи. Держава може застосовувати до ліцензіата-порушника штрафні та чисті адміністративно-правові санкції. Але так само до нього можуть бути застосовані й адміністративно-господарські санкції.

У суспільстві відповідальність визначають як етичну категорію, яка пов'язана з іншою етичною категорією – свободою вибору; у моралі відповідальність за вибір покладена не зовні людини, а всередині неї. Складність вибору зумовлена навіть не страхом відповідальності за вчинок, а страхом скоїти зло і пережити муки совісті за нього [2, с. 68]. У господарському праві відповідальність не визначається муками совісті, оскільки людина (фізична особа) є суб'єктом господарювання (ФОП або громадянином - СПД) значно рідше, ніж підприємство, установа, організація (юридична особа), а доведення суб'єктивної сторони злочину чи правопорушення на відміну від кримінального чи адміністративного права не є обов'язковим. Тому господарська відповідальність загалом і ліцензіата зокрема визначається зазнанням порушником негативного впливу на свій економічний інтерес. При цьому реалізація господарської відповідальності знаходить вираз у застосуванні до суб'єкта господарювання санкцій за правилами статті 216 Господарського кодексу України (ГК України). Сьогодні ГК України втратив чинність, а тому втратили чинність і норми названої статті 216 [3]. Законом № 4196-IX, яким було скасовано чинність ГК України, запущено далеко не одну колізію [4]. Ці колізії стосуються і різних аспектів господарської відповідальності, адже відповідні норми, що містилися у ГК України, разом із ним втратили чинність, а в Закон № 4196-IX було перенесено не усі важливі й унікальні положення із ГК України, відсутні в інших НПА України. Зрозуміло, що колізії з питань санкцій у сфері господарювання мають якість усуватися.

Отже, у Законі № 4196-IX наявна велика кількість норм, що були прямо або з перекрученням перенесені із ГК України. Стосовно санкцій у сфері господарювання із ГК України було перенесено положення, що стосуються лише адміністративно-господарських санкцій, які було зібрано у статті 15 «Адміністративно-господарські санкції» Закону № 4196-IX [4]. А штрафні та оперативні-господарські санкції, відшкодування збитків, санкції до порушників антимонопольно-конкурентного законодавства будуть застосовуватися або на основі положень ЦК України, або за аналогією права за правилами, що були визначені нині нечинними нормами ГК України, допоки у законодавстві не з'являться їх аналоги. Вважаємо,

що після втрати чинності ГК України його норми із розряду легальних перейшли до розряду доктринальних. А останні можна використовувати для усунення колізій у праві, коли такі виникають. На жаль, колізії виникають усе частіше. Доктринальні положення можна застосовувати у випадках, коли питання стосується принципів, способів, основоположних засад тощо. Їх можна застосовувати в частині положень про оперативно-господарські санкції, які крім державних і регіональних, галузевих, спеціалізованих НПА знаходять місце у господарських договорах і застосовуються самими суб'єктами господарювання як відповідь на порушення контрагентів. Будь-які державні органи, виходячи із принципу «дозволено те, що прямо дозволено законом», не можуть застосовувати до порушника санкції, які не містяться у нормах чинних НПА.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика ліцензування досліджувалася у роботах українських вчених і практиків з галузей адміністративного, господарського, цивільного та інших галузей права, а також економічних, управлінських та інших наук. Зокрема можна назвати доробки таких дослідників, як: Є. Авер'янова [5], А. Баженова [6], Е. Бекірова [7], О. Болгар [8], Л. Бондар [9], Т. Васильєва [10], С. Вітвіцький [11], Б. Деревянко [12], К. Карчевський [13], А. Клімова [14], В. Олюха [15], Я. Петруненко [16], О. Руденко [17] та ін. Та постійні зміни законодавства у бік посилення саморегулювання окремих ліцензованих видів господарської діяльності або віднесення до ліцензованих видів інших потребують проведення додаткових досліджень правового забезпечення застосування заходів відповідальності за порушення законодавства про ліцензування.

Метою статті є з'ясування особливостей застосування господарсько-правових, адміністративних та інших санкцій до порушників законодавства про ліцензування і надання пропозицій щодо удосконалення відповідних процедур і відносин.

Методи наукового дослідження. Для досягнення мети статті потрібно застосувати класичний набір відомих людству методів наукового пізнання, що будується на формальній логіці і матеріалістичній діалектиці. Так, доцільним буде використати методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, сходження від абстрактного до конкретного, порівняльно-правовий та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідальність у сфері господарювання, й у сфері ліцензування зокрема, може бути комплексною і мати різну правову природу. Господарська відповідальність визначається перенесенням господарським органом (суб'єктом господарювання) несприятливих економічних наслідків безпосередньо в результаті передбачених до нього законом санкцій (заходів відповідальності) економічного характеру [18, с. 601]. В. Щербина та В. Резнікова вказують, що істотною відмінною ознакою господарської відповідальності є й те, що господарська відповідальність – це потерпання учасником господарських відносин несприятливих економічних наслідків не лише майнового, але й організаційного характеру (наприклад, наслідки застосування оперативно-господарських санкцій організаційного характеру), що підтверджується більш широким, у порівнянні із ЦК України, колом санкцій, які застосовуються до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин за вчинені ними господарські правопорушення [1, с. 374]. Тобто господарська відповідальність реалізується через застосування санкцій до порушника. У сфері ліцензування існує причинно-наслідковий зв'язок між порушенням певних правил, ліцензійних умов, норм законодавства і застосуванням до порушника санкцій економічного характеру. Причинно-наслідковий зв'язок між порушенням та застосуванням заходів відповідальності є в усіх галузях права. Проте в окремих із них, зокрема у тих, де відповідальність і санкції є важливими або центральними інститутами, наприклад, у кримінальному та адміністративному, причинно-наслідковий зв'язок перебуває у межах складу злочину чи правопорушення і визначається об'єктивною та суб'єктивною стороною злочину чи правопорушення. Для застосування санкцій за порушення господарського законодавства і застосування заходів господарської відповідальності достатньо самого факту правопорушення. Постраждала сторона не повинна збирати і доводити наявність усього складу правопорушення. Проте господарська відповідальність може бути не єдиною, заходи

якої застосовуватимуться під час порушення законодавства, правил чи договірних умов під час ліцензування. Якщо за порушення законодавства у сфері ліцензування до порушників, власників майна суб'єктів господарювання або їх керівників чи співробітників буде застосовуватися адміністративна чи кримінальна відповідальність, то перед цим має бути зібрана і задокументована інформація про усі чотири частини складу злочину чи правопорушення. Постраждала сторона (наприклад, суб'єкт господарювання - контрагент ліцензіата – порушника) може лише допомагати державним правоохоронним органам, уповноваженим проводити дізнання чи досудове розслідування.

Відповідальність у сфері ліцензування реалізується через застосування санкцій. Авторами коментаря тому «Господарське право» Великої української юридичної енциклопедії надано визначення поняття «санкції оціночні»: «господарські санкції у вигляді заходів впливу (заходів відповідальності), що застосовуються до суб'єктів господарювання чи інших учасників господарських відносин (їхніх структурних підрозділів) за окремими або загальними результатами господарської діяльності цих суб'єктів (учасників, структурних підрозділів) у зв'язку з оцінкою таких результатів самими цими суб'єктами (учасниками), органами, до сфери управління яких вони належать, або іншими уповноваженими органами при оцінці підсумків роботи цих суб'єктів (учасників структурних підрозділів)» [19, с. 617-618]. Це визначення сфокусоване не на природі санкцій (очевидно, що вона є економічною або адміністративною), а на суб'єктах, які результати господарської діяльності або підсумки роботи порушників визнають неправомірними або негативними. У сфері ліцензування такими можуть бути органи ліцензування та інші центральні органи виконавчої влади з відповідною компетенцією. А на самі органи ліцензування та/або їх посадових осіб санкції можуть накладатися спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування – ДРС України на основі пунктів 16 і 17 з урахуванням повноважень за пунктами 5, 7, 8, 11, 13, 14 частини першої статті 4 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [20]. Так, ДРС України може складати протоколи про адміністративні правопорушення та порушувати питання щодо відповідальності посадових осіб органів ліцензування. Тобто орган ліцензування може нести відповідальність перед ліцензіатом. Та санкцією тут буде виправлення помилки у вигляді невидачі, не продовження дії, призупинення чи припинення ліцензії, накладення штрафних чи інших санкцій на ліцензіата та ін. А посадові особи органу ліцензування можуть понести адміністративну відповідальність, яка буде застосована ДРС України. У випадку, якщо дії посадових осіб органу ліцензування підпадатимуть під визначення складу злочину, проти них може бути порушено кримінальне провадження. У такому випадку досудове розслідування проводитимуть правоохоронні органи у межах їх компетенції (національна поліція, прокуратура, ДБР, СБУ або ін.).

Загалом ліцензування може розглядатися як спосіб захисту окремих учасників відносин у сфері господарювання. Так вважає В. Олюха, який вказує, що держава забезпечує свій вплив на приватні відносини і для захисту прав більш слабкої сторони [15, с. 160]. На прикладі будівельної сфери науковець стверджує, що «архітектурно-будівельні організації є професійними учасниками підприємницької діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури, а тому більше обізнані у питаннях специфіки діяльності та формування умов договору не тільки у порівнянні із споживачами, а й іншими суб'єктами господарювання, що зумовлює слабкість останніх у відносинах підряду на створення об'єктів архітектури. Режим ліцензування у будівельній діяльності не основний спосіб захисту інтересів слабкої сторони у зобов'язальних відносинах, але у поєднанні з іншими засобами він також відіграє свою позитивну роль. Наявність ліцензії у суб'єкта господарювання інформує споживачів про компетентність у сфері архітектурно-будівельної діяльності» [15, с. 160]. Погоджуючись із наведеною позицією, треба наголосити на інших засобах захисту слабкої сторони у зобов'язальних відносинах між ліцензіатом та споживачем його товарів, робіт чи послуг. Споживач не обмежений у зверненні до органу ліцензування із вимогою про усунення ліцензіатом порушень законодавства та/або договору, відшкодування завданих збитків, покарання ліцензіата у межах повноважень органу ліцензування.

За часів чинності ГК України основні види оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій називалися у його нормах [3]. Це було зручно у правозастосуванні, адже було зрозуміло якими можуть бути основні види санкцій. А далі залишалося знайти їх конкретизацію у нормах спеціального законодавства, часто у підзаконних НПА. Так, у статті 239 «Види адміністративно-господарських санкцій» ГК України серед інших називалися такі із них, які могли бути застосовані при порушенні законодавства про ліцензування: - адміністративно-господарський штраф; - застосування індивідуального режиму ліцензування на умовах та в порядку, визначених законом; - зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності; - анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності [3]. Через визначення кількісного розміру санкцій у нормах спеціального законодавства, відповідні санкції і сама відповідальність в умовах нечинності ГК України залишилися. Так, В. Щербина і В. Резнікова на прикладі порушення господарських зобов'язань щодо перевезень вантажів: зобов'язань з планів перевезень; простій транспортних засобів під навантаженням і розвантаженням понад встановлені терміни; втрата, нестача, пошкодження вантажу; прострочення доставки вантажу тощо вказують, що відповідальність за ці правопорушення встановлена, крім статей 313 і 314 ГК України, також транспортними кодексами і статутами [1, с. 371]. Тобто в умовах нечинності ГК України транспортні кодекси і статuti дозволяють застосувати відповідні санкції до порушника. Очевидно, що стосовно ліцензування там будуть загальні норми про необхідність дотримання законодавства про ліцензування і можливість застосування санкцій до порушників. Самі ж види санкцій визначаються загальним законодавством про ліцензування, а також спеціальним ліцензійним або компетентісним законодавством, найчастіше підзаконного рівня. До компетентісного законодавства можна віднести підзаконні НПА, які визначають правовий статус органа ліцензування. Серед іншого там визначається право застосовувати до ліцензіатів-порушників штрафів, встановлення індивідуального режиму інвестування, обмеження або припинення дії ліцензії та ін.

О.В. Болгар нагадує, що процедура ліцензування передбачає не лише перевірку документів і фактичного стану ліцензіата та здійснення контролю в період вирішення питання про видачу ліцензії, але і контроль під час здійснення ним господарської діяльності. Органи ліцензування на відміну від органів, що проводять державну реєстрацію, наділені широкими повноваженнями щодо застосування заходів адміністративного примусу до суб'єктів, які порушують вимоги ліцензійних умов [8, с. 76]. Органи, що здійснюють державну реєстрацію, можуть відмовити у ній у випадку невідповідності документів вимогам законодавства. Якщо ж суб'єкт господарювання (юридична особа) зареєстрований і вже діє, органи державної реєстрації не можуть самі накласти санкції на порушника чи анулювати його реєстрацію. Органи ліцензування зобов'язані перевіряти відповідність діяльності ліцензіата вимогам законодавства і особливо вимогам ліцензійних умов. У випадку виявлення невідповідності органи ліцензування можуть застосувати до порушника санкції аж до припинення дії ліцензії. С.С. Вітвіцький пропонує віднести ліцензування до числа правових форм виконавчої діяльності через його оформлення і здійснення на основі правового акта – ліцензії, результатом якого є юридичні наслідки. Останні, на думку дослідника, знаходять вираз у виникненні адміністративно-правових відносин між ліцензіатом та органом виконавчої влади (органом ліцензування): контроль з боку органу ліцензування, можливість притягати ліцензіата до адміністративної відповідальності у разі порушення умов, що складають зміст ліцензії [11, с. 189-190]. Вважаємо, що хоча і має право на існування думка про віднесення ліцензування до правових форм виконавчої діяльності, проте головним його завданням залишається здійснення регулюючого впливу з боку держави на діяльність суб'єктів господарювання - ліцензіатів. І виконавча діяльність органів ліцензування стосовно ліцензіатів, які виконують належним чином, неналежним чином або зовсім не виконують вимоги ліцензійних умов, у даному випадку може розглядатися як додаткова, допоміжна до основної діяльності з питань ліцензування. Публічні інтереси полягають у тому, щоб ліцензіат працював, випускав якісну продукцію (роботи, послуги),

забезпечував потребу у ній у ринкових відносинах на внутрішньому та/або зовнішніх ринках, забезпечував функціонування робочих місць та прагнув до збільшення їх кількості, сплачував податки. Виконавча діяльність органу ліцензування, що полягає у перевірці господарської діяльності ліцензіата, застосування до нього заходів юридичної відповідальності, зокрема штрафних і адміністративно-господарських санкцій, покликана через вплив на економічний інтерес ліцензіата повернути його у правове поле – змусити дотримуватися ліцензійних умов, обов'язкових при здійсненні певного виду господарської діяльності або його частини.

Згадуваним С.С. Вітвіцьким ліцензування визнається формою виконавчої діяльності, вираженої в санкціонуванні, офіційному визнанні за визначеними суб'єктами прав на заняття окремими видами діяльності, коли потрібні високий професіоналізм і кваліфікація, а також здійснення контролю за фактичними діями ліцензіата залежно від стану економічної безпеки держави [11, с. 192]. Тобто саме санкціонування дослідник ставить на перше місце. Саме воно, на думку автора, має забезпечити надання ліцензіатом якісних послуг через застосування попереджувальної функції господарської, адміністративної та іншої галузевої відповідальності. Ліцензіат, не бажаючи застосування по відношенню до себе негативних наслідків економічного та іншого характеру, намагається дотримуватися ліцензійних умов весь час здійснення господарської діяльності. Але знову слід наголосити, що завдання покарати ліцензіата за порушення законодавства та ліцензійних умов не є головним з-поміж усіх його завдань. І тим більше не є головним завданням діяльності органу ліцензування та державного регулювання загалом збір до Державного бюджету якихось грошових сум у вигляді штрафів із ліцензіатів. Повернення суб'єкта господарювання - ліцензіата у законний процес господарської діяльності для органу ліцензування, а відповідно і для держави, є значно важливішим, особливо в умовах війни, коли кожна гривня доданої вартості та кожна копійка сплаченого із неї податку забезпечує існування і виживання держави та суспільства. У випадку високої свідомості потенційних і наявних ліцензіатів загалом доцільно було б переходити до саморегулювання в економіці і знизити ступінь державного регулювання.

Слід схарактеризувати окремі види адміністративно-господарських санкцій, які може застосовувати до порушника режиму ліцензування та ліцензійних умов ліцензіат. У частині першій статті 139 «Види адміністративно-господарських санкцій» нині нечинного ГК України названо десять видів таких санкцій, які можуть застосовувати до суб'єктів господарювання органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень під час державного регулювання господарської діяльності та у порядку, встановленому законом. Цей перелік є неповним, оскільки наприкінці його вказано «інші адміністративно-господарські санкції, встановлені цим Кодексом та іншими законами» [3]. Із десяти названих три прямо вказують на предметно-галузеву приналежність, пов'язану із порушенням процесу ліцензування:

«...застосування індивідуального режиму ліцензування на умовах та в порядку, визначених законом;

зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;

анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності...» [3].

У названій нормі ГК України лише перераховував десять видів адміністративно-господарських санкцій, не розкриваючи їх змісту. Загальну норму, завершення якої має бланкетний характер, містить частина друга статті 245 «Припинення експортно-імпорتنних операцій. Застосування індивідуального режиму ліцензування» ГК України: «2. За порушення суб'єктами господарювання правил здійснення зовнішньоекономічної діяльності щодо анти-монопольних заходів, заборони недобросовісної конкуренції та інших правил, зазначених у частині першій цієї статті, якими встановлюються певні обмеження чи заборони у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, до таких суб'єктів може застосовуватися індивідуальний режим ліцензування. Порядок і строки застосування індивідуального режиму ліцензування встановлюються законом» [3]. Тобто санкція у вигляді встановлення індивідуального режи-

му ліцензування застосовується лише за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Взагалі ця сфера є особливою, зокрема і в частині застосування санкцій. Так, згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року індивідуальний режим ліцензійної діяльності можуть застосовувати: - КМУ до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності інших держав у відповідь на порушення прав та інтересів українських суб'єктів господарювання (абзац 11 частини другої статті 9 Закону); - НБУ стосовно одержання кредитів в іноземній валюті суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності від іноземних суб'єктів господарської діяльності та стосовно надання кредитів в іноземній валюті суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності в разі виникнення визначених цим Законом обставин (останній абзац статті 14 Закону); - Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі у разі застосування захисних заходів щодо захисту вітчизняного товаровиробника (частина десята статті 16 Закону) [21].

На відміну від попереднього виду санкцій зупинення дії ліцензії та анулювання ліцензії може застосовуватися до ліцензіатів у різних галузях та сферах економіки. Припинення чинності ГК України не стає на заваді застосуванню цих видів санкцій і не означає появу неконтрольованого саморегулювання в економіці через врегулювання можливості застосування санкцій актами спеціального законодавства на законодавчому та підзаконному рівні. Так, у пункті 1³ частини першої статті 1 «Визначення термінів» Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначено: «1³) зупинення дії ліцензії повністю або частково – тимчасове припинення суб'єкту господарювання права на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, на який йому видано ліцензію, шляхом прийняття органом ліцензування рішення про зупинення дії ліцензії повністю або частково, про що робиться запис у ліцензійному реєстрі» [20]. У цьому визначенні ключовими для розуміння є ознака тимчасовості для зупинення, а також ознака зупинення (припинення) ліцензії повністю або частково. Перше означає, що після усунення недоліків, через які дію ліцензії було зупинено, її дія може бути відновлена. На підтвердження цього слід вказати, що у пункті 1 частини другої статті 6 «Повноваження органів ліцензування» на орган ліцензування покладено повноваження зупинення дії ліцензії повністю або частково, а також відновлення дії ліцензії повністю або частково [20]. Ознака зупинення (припинення) ліцензії повністю або частково вказує на те, що складний вид господарської діяльності, що складається із багатьох підвидів, може бути ліцензований однією ліцензією. Відповідно, у випадку порушення ліцензійних умов дію ліцензії може бути зупинено (припинено) на певній підвид господарської діяльності, припинено дію ліцензії на певній географічній території чи стосовно певних контрагентів - споживачів. Це залежатиме від характеру порушення.

Слід вказати також на те, що змінами, внесеними до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» 10 жовтня 2024 року, назву санкції у вигляді «анулювання» було замінено на назву санкції у вигляді «припинення». Процедурний порядок зупинення та відновлення дії ліцензії, припинення дії ліцензії встановлено у статті 16 із відповідною назвою аналізованого Закону. Частиною другою цієї статті встановлено три підстави для прийняття органом ліцензування рішення про зупинення дії ліцензії повністю або частково, з яких дві можна віднести до санкційних. Третьою підставою є несплата за видачу ліцензії. Із цією підставою усе зрозуміло. А другою підставою є акт про невиконання розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов провадження виду господарської діяльності (частини виду господарської діяльності) [20]. Тобто якщо орган ліцензування під час перевірки діяльності ліцензіата виявить порушення ним ліцензійних умов, то він видає розпорядження із вимогою про усунення порушень ліцензійних умов провадження виду господарської діяльності (частини виду господарської діяльності). У випадку невиконання ліцензіатом у визначений строк цього розпорядження орган ліцензування складає названий вище акт, приймає рішення про зупинення дії ліцензії повністю чи частково, доводить до відома ліцензіата зміст цього рішення, оприлюднює це рішення на своєму офіційному веб-сайті наступного робочого дня після його прийняття і вносить запис про нього до

ліцензійного реєстру. Через десять робочих днів після цього рішення набирає чинності [20]. Крім двох названих вище підстав зупинення дії ліцензії як санкційного заходу у частині другій статті 16 аналізованого Закону передбачено можливість зупинення дії ліцензії згідно із Законом України «Про санкції» [22], а також на підставі судового рішення застосування як додаткового (нефінансового) заходу кримінально-правового характеру, передбаченого пунктом другим частини першої статті 96¹⁰⁻¹ Кримінального кодексу України [23]. У випадку набрання чинності відповідним рішенням органу ліцензування або органу судової влади України ліцензіат позбавляється права здійснювати ліцензований вид діяльності або його частину допоки не усуне порушення і допоки орган ліцензування не відновить дію ліцензії, або допоки не сплине строк, визначений у судовому рішенні.

Термін «припинення дії ліцензії» визначено у пункті 1² частини першої статті 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» як «1²) припинення дії ліцензії повністю або частково – позбавлення суб'єкта господарювання права на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, на який йому видано ліцензію, шляхом прийняття органом ліцензування рішення про припинення дії ліцензії повністю або частково, про що робиться запис у ліцензійному реєстрі» [20].

Дванадцять підстав для прийняття органом ліцензування рішення про припинення дії ліцензії повністю або частково визначено у частині дванадцятій статті 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», з яких більшість можна вважати санкціями. Серед підстав є і такі, що збігаються із уже схарактеризованими підставами для зупинення дії ліцензії повністю або частково. Загалом вважаємо, що визначення понять «припинення дії ліцензії повністю або частково» і «зупинення дії ліцензії повністю або частково», названі у пунктах 1² та 1³ частини першої статті 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» є дуже подібними (майже ідентичними). Підстави для другого виду санкцій ототожнюються із підставами для першого виду санкцій. Серйозна відмінність між цими видами санкцій знаходить прояв уже після їх застосування. Так, санкція у вигляді зупинення дії ліцензії повністю або частково передбачає можливість відновлення дії ліцензії після усунення ліцензіатом недоліків. А санкція у вигляді припинення дії ліцензії не передбачає можливості її відновлення. У цьому полягає унікальність останньої санкції. Ліцензіат - порушник із припиненням дії ліцензії повністю або частково втрачає статус ліцензіата із цього певного виду діяльності або його частини. Якщо він виявляє бажання знову здійснювати той самий ліцензований вид господарської діяльності, то буде змушений проходити процедуру отримання ліцензії заново. Тобто цю санкцію можна вважати більш жорсткою у порівнянні із зупиненням дії ліцензії повністю або частково. Загроза втратити ліцензію може бути дієвою пересторогою для ліцензіата, щоб намагатися не порушувати законодавство.

Аналогічні санкції можуть бути передбачені до ліцензіатів спеціальним законодавством. Так, згідно із статтею 35 «Моніторинг виконання вимог щодо відокремлення і незалежності оператора системи передачі» Законом України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 року Регулятор, яким для діяльності у сфері енергетики є НКРЕКП, здійснює регулярний моніторинг виконання ліцензіатом ліцензійних умов. Згідно із пунктом 6 цієї статті НКРЕКП повідомляє оператора системи передачі (ліцензіата) про виявлення порушень вимог щодо відокремлення і незалежності оператора системи передачі, передбачених названим Законом. А згідно із пунктом 7 названої статті 35 якщо оператор системи передачі не усунув виявлені НКРЕКП порушення вимог щодо відокремлення і незалежності оператора системи передачі, передбачених Законом «Про ринок електричної енергії», НКРЕКП приймає рішення про невідповідність оператора системи передачі вимогам щодо відокремлення і незалежності, передбачених названим Законом. У такому разі НКРЕКП приймає рішення про анулювання ліцензії на провадження діяльності з передачі електричної енергії або про застосування фінансових санкцій (штрафів), передбачених законодавством [24]. Але на відміну від більшості інших ліцензованих видів діяльності у цьому наведеному випадку згідно із абзацом другим пункту 7 статті 35 Закону України «Про ринок електричної енергії» ліцензіат не усувається і не звільняється від обов'язку виконувати в повному обсязі і

належної якості функції та зобов'язання оператора системи передачі до отримання ліцензії новим оператором системи передачі. І в цей час до нього не застосовуються штрафні санкції [24]. Остання особливість викликана специфічністю виду господарської діяльності та незмінністю оператора системи передачі електричної енергії. Очевидно аналогічне правило застосовується у сферах природних монополій. Якщо для будь-якого класичного виду господарської діяльності позбавлення ліцензії означає максимально швидке припинення ліцензованого виду господарської діяльності, у чому і полягає мета застосування санкції, то суб'єкт природної монополії навіть після втрати ліцензії продовжує здійснювати ліцензований вид господарської діяльності допоки не буде замінений іншим суб'єктом господарювання.

Важливість ліцензування у сфері енергопостачання, а тому і потреба у застосуванні санкцій до порушників, підтверджується положеннями частини другої статті 77 «Відповідальність за порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії» Закону України «Про ринок електричної енергії». У цій нормі у 22 пунктах із підпунктами і доданими пунктами названо правопорушення на ринку електричної енергії, серед яких найпершим названо порушення ліцензіатами відповідних ліцензійних умов провадження господарської діяльності [24]. Частиною третьою названої статті визначено виключний перелік санкцій, які можуть застосовуватися до відповідних учасників ринкових відносин у разі скоєння правопорушення на ринку електричної енергії: 1) попередження про необхідність усунення порушень; 2) штраф; 3) зупинення дії ліцензії; 4) припинення дії ліцензії [24]. У частині четвертій цієї статті приділено увагу штрафним санкціям, серед яких пунктом 4 передбачено право НКРЕКП накладати штраф у розмірі від 5 тисяч до 100 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – на суб'єктів господарювання, що провадять господарську діяльність на ринку електричної енергії, що підлягає ліцензуванню, зокрема за порушення ліцензійних умов (підпункт «б») та інші порушення; у частині п'ятій цієї статті – право НКРЕКП накладати штраф у розмірі від 1 тисячі до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – на суб'єктів господарювання, що провадять господарську діяльність на ринку електричної енергії, що підлягає ліцензуванню, за невиконання / несвоєчасне виконання рішень НКРЕКП (підпункт «а») та за неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо недостовірної інформації НКРЕКП, оператору системи розподілу, якщо обов'язковість подання такої інформації встановлена законодавством, а також за неподання копій документів, пояснень та іншої інформації на законну вимогу НКРЕКП [24]. Завершуючи аналіз положень про санкції за порушення ліцензіатами ліцензійних умов та інших вимог законодавства у ринкових відносинах на ринку електричної енергії, слід вказати на важливу норму частини сьомої статті 77 Закону України «Про ринок електричної енергії»: «7. За одне правопорушення на ринку електричної енергії може застосуватися лише один вид санкцій або штраф разом із зупиненням дії ліцензії» [24]. Тобто законодавець чітко визначив правила санкційного покарання ліцензіатів на ринку електричної енергії: за одне порушення – один вид штрафних санкцій, виключення – штраф разом із зупиненням дії ліцензії. Але вказане не забороняє застосування різних санкцій протягом певного часу. Ліцензіат може бути попереджений і зобов'язаний виправити порушення. У випадку ігнорування попередження і зобов'язання ліцензіат може бути покараний штрафом. Але тут уже штрафна санкція буде застосована не стільки за сам факт правопорушення, а більше за ігнорування вказівки (припису) органу ліцензування. Якщо і в цьому випадку ліцензіат не усуне правопорушення та його наслідки, то до нього може бути застосовано санкцію у вигляді зупинення дії ліцензії повністю або частково (можливо разом зі штрафом чи без нього). Після усунення порушень дію ліцензії може бути відновлено у порядку, визначеному положеннями статті 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності». Крім цього орган ліцензування (у даному випадку НКРЕКП) може застосувати санкцію у вигляді припинення дії ліцензії повністю або частково. І в цьому разі ліцензіату у випадку наявності бажання знову стати учасником ринкових відносин та здійснювати ліцензований вид господарської діяльності на ринку електричної енергії доведеться отримувати нову ліцензію у встановленому законодавством порядку.

Слід вказати на те, що порядок застосування штрафних санкцій до ліцензіата може варіюватися залежно від ліцензованого виду господарської діяльності. Так, згідно із частиною першою статті 17⁻¹ «Відповідальність за порушення вимог цього Закону» Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» провадження діяльності у сфері використання ядерної енергії без отримання ліцензії, якщо таке отримання передбачено законодавством, тягне за собою накладення штрафу у розмірі від п'ятисот до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; а невиконання чи неналежне виконання умов ліцензії та/або іншого документа дозвільного характеру – штрафу у розмірі від однієї до ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [25]. Особливістю державного регулювання та наглядової діяльності у цьому випадку є накладення штрафних санкцій головним державним інспектором з ядерної та радіаційної безпеки України або його заступниками від імені органу державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки на підставі протоколу про порушення вимог названого Закону, який сама ця посадова особа і склала. А другою особливістю є можливість оскарження рішень головного державного інспектора з ядерної та радіаційної безпеки України або його заступників щодо накладення штрафів виключно в судовому порядку [25]. Очевидно такий ускладнений процесуальний порядок запроваджено у зв'язку із високим ступенем небезпеки під час здійснення господарської діяльності у сфері використання ядерної енергії. Відповідно і розмір штрафних санкцій є на порядок вищим за розміри санкцій, які може бути накладено за порушення законодавства про ліцензування інших видів господарської діяльності. Вважаємо цей напрям справедливим і таким, що потребує розвитку. У світі, де на перше місце дедалі частіше виходить брутальна фізична чи воєнна сила і зловживання за допомогою незаконного використання великих грошових сум, часто лише розміри штрафних санкцій можуть зупинити потенційного порушника від остаточного вчинення правопорушення. Господарська діяльність, що підлягає ліцензуванню, часто має високу суспільну значущість і може нести в собі серйозну суспільну небезпеку. Тому захистити економіку і соціальну сферу від загроз, які несуть у собі порушення законодавства про ліцензування, можливо і через застосування жорстких штрафних санкцій. Головним пріоритетом державного регулювання тут буде захист споживачів товарів, робіт і послуг ліцензіата, а також повернення останнього у правове поле України.

Висновки. У ході проведеного дослідження з'ясовано особливості застосування господарсько-правових, адміністративних та інших санкцій до порушників законодавства про ліцензування, на основі чого можна зробити наступні висновки та надати наступні пропозиції:

- сприяти відновленню справедливості та винайденню істини у спорі ліцензіат може через організацію у себе ефективної правової роботи на підприємстві (у компанії), яка полягає у чіткій роботі юридичного відділу чи юридичної служби у частині розробки, підготовки і заповнення статутних, договірних, фінансових та інших документів, подання органу ліцензування повного пакету документів із визначеного законом переліку документів із чітким формулюванням інформації у кожному із документів. У випадку прийняття органом ліцензування несправедливого по відношенню до ліцензіата рішення або неприйняття справедливого законного рішення за наявності підстав для скасування несправедливого та/або прийняття справедливого рішення органом ліцензування юридична служба ліцензіата у межах застосування концепції правової роботи на підприємстві (у компанії) має готувати обґрунтовані заяви і скарги, подавати виправдані клопотання на долучення документів, залучення свідків тощо, якщо це допоможе довести об'єктивну істину, відновити справедливість і досягти своїх інтересів – отримати ліцензію, продовжити її дію і вільно здійснювати ліцензований вид господарської діяльності;

- обґрунтовано пропозицію, за якою після втрати чинності ГК України окремі його норми із розряду легальних мають перейти до розряду доктринальних. Останні можна використовувати для усунення колізій у праві, коли такі виникають. Доктринальні положення запропоновано застосовувати у випадках, коли питання стосується принципів, способів, основоположних засад тощо. Їх треба застосовувати в частині положень про

оперативно-господарські санкції, які крім державних і регіональних, галузевих, спеціалізованих НПА мають знаходити місце у господарських договорах і застосовуватися самими суб'єктами господарювання як відповідь на порушення контрагентів. Будь-які державні органи, виходячи із принципу «дозволено те, що прямо дозволено законом», не можуть застосовувати до порушника санкції, які не містяться у нормах чинних НПА;

- для застосування санкцій за порушення господарського законодавства і застосування заходів господарської відповідальності достатньо самого факту правопорушення. Постраждала сторона не повинна збирати і доводити наявність усього складу правопорушення. Проте господарська відповідальність може бути не єдиною, заходи якої застосовуватимуться під час порушення законодавства, правил чи договірних умов під час ліцензування. Якщо за порушення законодавства у сфері ліцензування до порушників, власників майна суб'єктів господарювання або їх керівників чи співробітників буде застосовуватися адміністративна чи кримінальна відповідальність, то перед цим має бути зібрана і задокументована інформація про усі чотири частини складу злочину чи правопорушення. Постраждала сторона (наприклад, суб'єкт господарювання - контрагент ліцензіата - порушника) може лише допомагати державним правоохоронним органам, уповноваженим проводити дізнання чи досудове розслідування;

- віднесення ліцензування до правових форм виконавчої діяльності є важливим його завданням, проте головним завданням залишається здійснення регулюючого впливу з боку держави на діяльність суб'єктів господарювання - ліцензіатів. Виконавча діяльність органів ліцензування стосовно ліцензіатів, які виконують належним чином, неналежним чином або зовсім не виконують вимоги ліцензійних умов, у даному випадку може розглядатися як додаткова, допоміжна до основної діяльності з питань ліцензування. Публічні інтереси спрямовані на те, щоб ліцензіат працював, випускав якісну продукцію (роботи, послуги), забезпечував потребу у ній у ринкових відносинах на внутрішньому та/або зовнішніх ринках, забезпечував функціонування робочих місць та прагнув до збільшення їх кількості, сплачував податки;

- виключно за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності (зокрема і ліцензійних умов) застосовується санкція у вигляді встановлення індивідуального режиму ліцензування до порушника. Згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року індивідуальний режим ліцензійної діяльності можуть застосовувати: - КМУ до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності інших держав у відповідь на порушення прав та інтересів українських суб'єктів господарювання; - НБУ стосовно одержання кредитів в іноземній валюті суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності від іноземних суб'єктів господарської діяльності та стосовно надання кредитів в іноземній валюті суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності в разі виникнення визначених названим Законом обставин; - Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі у разі застосування захисних заходів щодо захисту вітчизняного товаровиробника (частина десята статті 16 Закону) [21];

- за порушення законодавства про ліцензування дія ліцензії може бути зупинена чи припинена повністю або частково. Ознака зупинення (припинення) ліцензії повністю або частково вказує на те, що складний вид господарської діяльності, який складається із багатьох підвидів, може бути ліцензований однією ліцензією, а порушення ліцензійних умов уможливорює зупинення (припинення) дії ліцензії на певний підвид господарської діяльності, зупинення (припинення) дії ліцензії на певній географічній території чи стосовно певних контрагентів - споживачів. Це залежатиме від характеру порушення. Санкція у вигляді зупинення дії ліцензії повністю або частково передбачає можливість відновлення дії ліцензії після усунення ліцензіатом недоліків. Санкція у вигляді припинення дії ліцензії повністю або частково є жорсткішою, оскільки відновлення дії ліцензії не передбачає. У випадку бажання ліцензіата знову здійснювати ліцензований вид діяльності або його частину, він буде повинен звертатися до органу ліцензування із заявою на отримання ліцензії;

- за порушення вимог щодо відокремлення і незалежності оператора системи передачі електричної енергії (ліцензіата) НКРЕКП як орган ліцензування приймає рішення про

анулювання ліцензії на провадження діяльності з передачі електричної енергії або про застосування фінансових санкцій (штрафів), передбачених законодавством. Але на відміну від більшості інших ліцензованих видів діяльності у цьому випадку згідно із положеннями Закону України «Про ринок електричної енергії» ліцензіат не усувається і не звільняється від обов'язку виконувати в повному обсязі і належної якості функції та зобов'язання оператора системи передачі до отримання ліцензії новим оператором системи передачі. І в цей час до нього не застосовуються штрафні санкції [24]. Остання особливість викликана специфічністю виду господарської діяльності та незамінністю оператора системи передачі електричної енергії. Очевидно аналогічне правило застосовується у сферах природних монополій. Якщо для будь-якого класичного виду господарської діяльності позбавлення ліцензії означає максимально швидке припинення ліцензованого виду господарської діяльності, у чому і полягає мета застосування санкції, то суб'єкт природної монополії навіть після втрати ліцензії продовжує здійснювати ліцензований вид господарської діяльності доки не буде замінений іншим суб'єктом господарювання;

- обґрунтовано необхідність поширення на різні ліцензовані види господарської діяльності норми частини сьомої статті 77 Закону України «Про ринок електричної енергії»: «7. За одне правопорушення на ринку електричної енергії може застосуватися лише один вид санкцій або штраф разом із зупиненням дії ліцензії» [24]. Слід трактувати правило покарання ліцензіатів як: за одне порушення – один вид штрафних санкцій, а також розуміти виключення – штраф разом із зупиненням дії ліцензії. Правопорушення можуть тягнути одне інше, а тому протягом певного часу можуть бути застосовані різні санкції до ліцензіата: попередження; штраф; зупинення дії ліцензії повністю або частково; припинення дії ліцензії повністю або частково;

- порядок застосування штрафних санкцій до ліцензіата може варіюватися залежно від ліцензованого виду господарської діяльності. Так, згідно із нормами Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» повноваження на накладання штрафних санкцій має головний державний інспектор з ядерної та радіаційної безпеки України або його заступники від імені органу державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки на підставі протоколу про порушення вимог названого Закону, який сама ця посадова особа і склала. При цьому оскарження рішень головного державного інспектора з ядерної та радіаційної безпеки України або його заступників щодо накладення штрафів можливе виключно в судовому порядку [25]. Такі обмеження є виправданими і такими, що потребують подальшого розвитку та поширення на окремі інші ліцензовані види господарської діяльності. У світі, де на перше місце дедалі частіше виходить брутальна фізична чи воєнна сила і зловживання за допомогою незаконного використання великих грошових сум, часто лише розміри штрафних санкцій можуть зупинити потенційного порушника від остаточного вчинення правопорушення.

Посилання:

1. Господарське право (Загальна частина): підручник. За ред. В.С. Щербини, В.В. Рєзнікової. К.: Видавництво Ліра-К. 2021, 448 с.
2. Соціальна робота. Термінологічний словник / за заг. ред. Н. Чернухи, С. Петкова, Т. Захаріної. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 484 с.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV (втратив чинність). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
4. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 9 січня 2025 року № 4196-IX. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>.
5. Авер'янова Є. Поняття ліцензування господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 59–63.
6. Баженова А.А. Адміністративно-правове регулювання ліцензування господарської діяль-

ності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Тернопіль, 2018. 218 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/28251>.

7. Бекірова Е.Е. Правове регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2005. 202 с.

8. Болгар О.В. Особливості розвитку інституту державної реєстрації та інституту ліцензування в адміністративному праві України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 73–79.

9. Бондар Л.О. Ліцензування як засіб державного регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2000. № 7. С. 174–179.

10. Васильєва Т.С. Ліцензування господарської діяльності як окремий напрямок адміністративно-правового режиму. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38). С. 110–115.

11. Вітвіцький С.С. Ліцензування – основна складова економічної безпеки держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 187–193.

12. Деревянко Б.В. Ліцензування як засіб регулюючого впливу держави на діяльність навчальних закладів. *Форум права*. 2011. № 4. С. 167–178. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/316>.

13. Карчевський К.А. Ліцензування господарської діяльності: правова природа, джерела правового регулювання, поняття та ознаки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 44. С. 180–188.

14. Клімова А.В. Функції ліцензування як інструменту державного регулювання у сфері вищої освіти України. *Вісник НУВГП: Серія «Економічні науки»*. 2019. Вип. 1 (85). С. 77–89.

15. Олюха В. Функції режиму ліцензування певних видів господарської діяльності у капітальному будівництві. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 158–160.

16. Петруненко Я.В. Окремі питання удосконалення законодавчої регламентації ліцензування господарської діяльності як засобу забезпечення ефективного використання державних коштів. *Приватне та публічне право*. 2018. № 2. С. 82–86. URL: http://www.pp-law.in.ua/archive/2_2018/19.pdf.

17. Руденко О.В. До питання щодо поняття «ліцензування господарської діяльності». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право*. 2018. Вип. 51. Т. 2. С. 30–33.

18. Господарське право: Навч. посібник у схемах і таблицях. За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М.Л. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 616 с.

19. Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти томах. Т. 15: Господарське право / редкол.: В.А. Устименко (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2019. 784 с.

20. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.

21. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 29. Ст. 377.

22. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>.

23. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

24. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 27–28. Ст. 312.

25. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11 січня 2000 року № 1370-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 9. Ст. 68.

Статтю було подано	03.03.2026	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	08.05.2026	The article has been revised
Статтю було прийнято	11.05.2026	The article was accepted